

Саранов С.В.

*Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
(Україна, м.Сєверодонецьк),
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент*

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ПОТЕНЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ В ТЕКСТІ «ПОЛІТИЧНОГО ЗАПОВІТУ» КАРДИНАЛА РІШЕЛЬЄ

Питання про співвідношення між історією і «постісторією» в постмодерністському сенсі є доволі провокаційним, спонукаючи до дискусії. Ми не погоджуємось з загальною тезою про «кінець ідей», що надає підстави Жану Бодрійяру констатувати можливість інтерпретативної плюральності наративної історії. Поняття «гіперреальності», вживане Бодрійяром, доволі перспективне за змістом продовження маркситського поняття «надбудова», тим не менш, воно кидає виклик центральній ідеї сенсу, започаткованою позитивізмом. Сенс, перш за все, політичний сенс, опиняється роздібненим на численні шматки. Спроби Бодрійяра «відхреститись» від належності до постмодерну в історіографічному плані не дуже впевнені, хоч і заслуговують на увагу. Досвід та витоки історії ідей, зокрема досвід політичної історії, дозволяє побачити подібні ж структурні лінії навіть декілька століть до цього. Професійний історик починає ретельно обмірковувати пропонування йому варіант інтелектуальної площини, вимірюючи її пружинистим кроком, зважуючи всі *pro et contra*. Французький історичний досвід дозволяє задіяти необхідні логічні аргументи при участі в такій дискусії. Політична діяльність кардинала Рішельє є вдалою конкретизацією наявних методологічних координат, оскільки співвідношення між історією і «постісторією» («постправдою») було важливою складовою політичної спадщини Рішельє ще до початку епохи «цифрових диктатур». Здатність формувати власний політичний образ для нащадків належить до числа найбільш часто обговорюваних рис на сторінках історичних досліджень. Французький історичний досвід містить багато пізнавальних аспектів, часто доволі дискусійних, що,

немов би, надає підстави до повторного звернення до відкинутої нами тези Жана Бодрійяра.

Принципи історизму, об'єктивності та послідовності аналізу історичних процесів та фактів покликані допомогти досліднику побачити історичну істину в її чистому, не скаламученому вигляді. Однак не все так просто. Проблема інтерпретацій, впираючись в інтелектуальні зусилля та послідовність логічних процесів та дій, відображає особистість історика, його впевнення та погляди. Майстерність формування власного політичного образу (в дусі Макса Вебера) починає змагатись з майстерністю історика, мистецтво оповідання опиняється в «заручниках» наявних фактів, в «заручниках» у «соціального замовлення».

Окрім цього, справа також в розвитку історіографічної традиції. «Від страти Людовика XVI до перемоги Народного фронту, серпневих днів 1792 року до травня 1968 року, тріумфально проходячи наполеонівськими арміями Аустерліц в 1805 році та Парижську Комуну, історія Франції надає приклади всього для всіх» [1]. «Фальсифікація історії є більш часто результатом ігнорування ніж недоброзичливості» [1]. «Для тих протестантів, що не приєдналися до Празького миру (Празський мир 30 травня 1635 року, укладений в ході Тридцятирічної війни 1618-1648 рр. в Празі – С. С.), залишався після загибелі шведської могутності лише один вихід: більш тісне зближення з Францією, котра під геніальним керівництвом Рішельє прагнула до того, щоб витіснити обидві лінії дому Габсбургів з їх переважаючого положення в Західній Європі» [3, с. 317].

Кардинал Рішельє, володіючи при житті усіма можливостями для створення власного образу для історії, займався цим в повному обсязі, добре усвідомлюючи, що іноді більш важливе не те, як є насправді, а те, що про це думають люди. Політична істина не завжди співпадає з істиною повсякденною, вона може мати довгостроковий характер, та, що не менш важливе, може наразитись на серйозну критику з боку сучасників. Вперше використавши державну пропаганду в дійсно глобальному ракурсі, він досяг видатних політичних результатів, забезпечивши власній країні блискучі політичні перспективи. Зворотною стороною медалі стали бідність і злидні населення, невдоволення дворянства, величезні податки. Політичний досвід Рішельє є яскравим аргументом проти спрощення історичної реальності відповідно до традицій осмислення реальності постмодерну з боку Жана Бодрійяра. Найважливішою проблемою і завданням для кардинала становилося

питання його особистого перебування при владі, адже він в будь який час міг бути відсторонений від своєї посади королем Людовиком XIII. На останнє звертає увагу французький історик Франсуа Блюш в біографії-есе Рішельє. Аналіз «Політичного заповіту» Рішельє дозволяє, з одного боку, виявити нові або додаткові аспекти застосування методологічного інструментарію щодо тлумачення дискусійних аспектів між поняттями «історії» і «постісторії» в якості бінарних під час осмислення реалій французького XVII століття. Це, з іншого боку, сприятиме поживленню загального тону дебатов щодо осмислення ключових аспектів «постісторії», заявлених в одній з тематичних секцій нашої конференції.

Магістр історії Лео Головін в передмові до російського видання «Політичного заповіту» констатує наявність чіткої картини станового суспільства в тексті цієї вражаючої праці. Він звертає увагу на прагнення Рішельє збільшити кількість осіб, що вивчають військову справу, точні науки, ремесла, торгівлю та «лишити заняття словесністю, витонченими мистецтвами, а також класичну освіту» вузькому колу дворян [5, с. 43]. Мова йде про доволі замкнуте, «напівтоталітарне» суспільство, котре, звісно ж, не потрібно виривати з історичного контексту, але політичні уподобання кардинала є доволі очевидними. На нашу думку, очевидним є також найбільш загальний зв'язок «Політичного заповіту» з «Державою» Платона, так само як і з іншими роботами такого роду, в тому числі, «Левіафаном» Гоббса.

Пропонуємо проаналізувати главу другу частини другої «Політичного заповіту», в якій говориться про необхідність керівної ролі розуму в управлінні державою. Кардинал стверджує, що «розум повинен бути факелом, який висвітлює шлях государям в їх власній поведінці і управлінні державами», а також, що «не має на світі нічого менш несумісного з розумом, ніж пристрасть» [5, с. 208]. «В минулому більшість великих задумів у Франції розсипалися під прах, так як перше ж утруднення, що виникало при їх здійсненні, відразу зупиняло тих, хто за велінням розуму повинен був би, навпаки, рухатись далі» [5, с. 209]. Далі кардинал висуває вельми сумнівний висновок щодо малопридатності, у зв'язку з цим, жінок «для участі в управлінні державою» [4, с. 209]. Втім, поблажливо додає Рішельє, це не означає, що «серед них не може знайтись одна», яка настільки відповідає державній діяльності, «що її можна буде допустити до подібного роду діяльності» [5, с. 210].

В главі третій «Політичного заповіту» говориться про першорядне значення державних інтересів. Вони повинні бути «єдиною метою» для госуларів і їх радників [5, с. 211]. «Істинна філософія, християнський закон і політика настільки ясно вчать цій правді», слід ретельно стежити і навіть «досить строго карати» радників госуларя, що не керуються державними інтересами. Звертаємо увагу, в даному уривку кардинал оперує декількома категоріями для підкреслення важливості проблеми: категорія істинної філософії, категорія християнського закону, категорія політики. Кардинал пояснює успішність історичного розвитку Іспанії саме ефективною діяльністю іспанської державної Ради. «Смерть або заміщення міністрів ніколи не викликали суттєвих змін в іспанській Раді» [5, с. 213].

Проведений аналіз наведених уривків з «Політичного заповіту» ясно показує, що Рішельє виходив з пріоритету державних інтересів над приватними інтересами, обстоював в своїй політиці ці інтереси. Тим більший подив викликає глава перша частини другої «Політичного заповіту», в якій сказано, що «першоосновою державного благополуччя» є ствердження Царства Божого [5, с. 205]. «Царство Боже – це першооснова управління державою і насправді річ настільки необхідна, що без даного принципу жоден з госуларів не зможе благополучно царювати, а жодна держава – жити в щасті й достатку» [5, с. 205]. Цікаво, що глава перша частини другої передуює проаналізованій нами вище главі другій, в якій сказано, що «політикою держави повинен управляти розум». Поняття «розуму» в «Політичному заповіті» зустрічається неодноразово, але апеляція кардинала до Царства Божого залишає подвійне логічне враження. Я вже вказував в одній зі статей на існування розходжень в оцінках представників американської і французької історіографії окремих аспектів політичної діяльності Рішельє [6]. Так, Франсуаза Льдесаймер виступає проти «модернізації» Рішельє, відмічає необхідність врахування фактору його «церковної свідомості». Генрі Кіссинджер, навпаки, розглядає кардинала в якості єдиного державного діяча, який зумів переступити через моральні обмеження середньовічної епохи. Льдесаймер пише про турботу кардинала саме про «духовну легітимність» власної політичної діяльності, і це, як ми бачимо, немов би підтверджується аналізом глави першої частини другої «Політичного заповіту», де констатується першочергове значення Царства Божого. Однак інші проаналізовані нами уривки з «Політичного заповіту» дозволяють

додати, що політична філософія Рішельє на практиці була сумішшю макіавеллізму і політичного реалізму. Ще більш точним буде припустити, що кардинал «грає» з різними варіаціями політичного сенсу, навмисно залишаючи для читача свого тексту можливість сформулювати належні висновки. Мова йде, певним чином, про навмисне подрібнення з боку кардинала можливого сприйняття політичної реальності читачем «Політичного заповіту», створення певних елементів гіперреальності в межах теоретичного викладення політичної практики французького XVII століття!

В контексті цього, а також в контексті співвідношення історії і «постісторії» (постправди), як бінарних явищ, простим, але глибоким є висновок представників німецької історіографії початку XX століття щодо історичних наслідків Тридцятирічної війни, в тому числі, політики Рішельє. «Як видно, картина стану внутрішніх справ у Франції під час великої війни не представляється особливо втішною. Не зважаючи на це, вирішальний вплив при укладенні Вестфальського миру мала французька політика» [3, с. 323]. І все ж, «не можна випускати з виду», що «тільки шляхом настільки тяжких страждань» німці, одна з найбільш потерпілих сторін в ході Тридцятирічної війни, змогли відродити власну державність в XIX столітті [3, с.325].

Література:

1. Chevallier A. Eloge des historiens. – Le Point. – 06.06. 2020
2. Бодриар Ж. Симулякры и симуляция, пер. фр. – М.: Постум. – 2016. – 240 с.
3. История человечества /под ред. Г. Гельмольта, пер. с нем. А. И. Браудо и А. А. Вейнберга. Седьмой томъ. Западная Европа. Первая часть., С.-Петербургъ, Типо-литография Книгоиздательскаго Т-ва «Просвещение», 1904 г., 575 с.
4. Киссинджер Г. Дипломатия, пер. с англ. В. В. Львова. – М.: Ладомир. – 1997 г. – 847 с.
5. Ришелье А.-Ж. дю Плесси. Политическое завещание, или Принципы управления государством /Перев. с фр. Л. А. Сифуровой; предисл., общ. ред. Л. Л. Головина. – М.: Ладомир, 2008. – 496 с.
6. Саранов С. В. Деякі аспекти зовнішньополітичної стратегії Франції часів кардинала Рішельє в сучасній американській і французькій історіографії /Гілея. Науковий вісник. – Випуск 155 (№ 4). – 2020. – с.98–100.